

MOTIEJAUS VALANČIAUS LAIŠKAI ADOMUI ZAVADZKIUI

Antanas TYLA

Žemiau pateikiama¹ 12 Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus laiškų Vilniaus knygų leidėjui, spaustuvininkui Adomui Zavadzkiui. Laiškai rašyti 1852—1862 metais. Vos ne pusę (5 iš 12) čia skelbiamų laiškų sudaro rašytieji 1853 metais. Be to, dar yra po vieną laišką, rašytą 1852, 1855 ir 1858 metais, po du — 1854 ir 1862 metais. Visų 1852—1858 m. laiškų originalai yra Mokslų akademijos bibliotekos rankraštyne (toliau — MAB)², o 1862 m. — Lietuvos TSR Centriniam valstybiniame istoriniame archyve (toliau — CVIA)³. Pirmieji yra Zavadzkių fonde, tuo tarpu paskutiniai netikėtai atsidūrė Vilniaus generalgubernatoriaus K. Kaufmano 1865 metais sudarytos Komisijos lenkiškoms ir žemaitiškoms knygoms, parduodamoms Vilniuje, peržiūrėti bylose. A. Zavadzkiš už draudžiamų knygų platinimą buvo suimtas, tardomas, spaustuvėje, knygyne ir sandėliuose buvo daromos kratos. Komisija susidomėjo ir labai plačia Zavadzkių korespondencija, pradėjo ją tyrinėti. Keletas laiškų buvo konfiskuota ir pridėta prie Komisijos užvestos prieš Zavadzkius bylos. Tarp tų laiškų yra ir du žemiau skelbiami M. Valančiaus 1862 m. rašyti laiškai.

Knygų leidimas suartino M. Valančių su A. Zavadzkiu, ir išsipildė viename iš čia skelbiamų laiškų pareikšta mintis: „turiu viltį, kad arčiau susikūnuosime“. Tačiau laiškuose ištiesai eina dalykiniai reikalai — knygų spausdinimas.

Laiškai, be abejo, sudomins ir literatus, ir bibliografus, ir švietimo istorijos tyrinėtojus. Remiantis jais, galima bus patikslinti kai kuriuos klausimus. Pavyzdžiui, manoma, kad, siūlydamas kunigams įsigyti knygų, M. Valančius nesirūpino lituanikos platinimu⁴. 1853.V.20 laiške jis susirūpinęs lietuviškų knygų platinimu ne tik Žemaitijoje, bet ir neseniai prie Žemaičių vyskupijos prijungtoje dalyje, kurią M. Valančius vadina

¹ Už suteiktą paramą, parengiant spaudai šiuos laiškus bei jų vertimus į lietuvių k., autorius dėkoja LTSR Mokslų akademijos bibliotekos darbuotojams Alfonsui Bielinui ir Rimantui Jasui.

² MAB, F 158—920, l. 1—16.

³ CVIA, f. 378, PS, 1865 m., b. 442, d. II, l. 165—166.

⁴ Lukšienė M., Bibliotekos Lietuvoje XIX a. pirmojoje pusėje. — Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai, t. V, 1966, p. 123.

Lietuva, ir net Trakų pavieta. Gana įdomus jo pastebėtas Žemaitijos ir Aukštaitijos žmonių apsišvietimo ir materialinio gyvenimo palyginimas. Laiškuose paliesti M. Valančiaus ir S. Daukanto santykiai.

Remiantis šiais laiškais, bus galima patikslinti atskirų M. Valančiaus leidinių tiražus.

M. Valančiaus laišakai kupini paprasto žmoniškumo, pilietiškumo. Be keleto atvejų, kuriais jis Zavadzkių šeimai siunčia „ganytojišką palai-minimą“, stačiai sunku patikėti, jog tai vyskupo laišakai.

Laiškus, buvusius Zavadzkių fonde, yra žiūrėjęs K. Giečys ir kai ką panaudojęs⁵.

Laiškų rašyba netaisyta. Greta su originalais pateikiami jų vertimai į lietuvių kalbą. Po vertimo pažymėta, kada Zavadzkiis gavo laišką ir kada atsakė į jį.

I

1852.XI.30

Wielmożny Mości Dobrodzieju!

Mile pismo laskawego Pana otrzymałem: kontent jestem że nasze gryzmoly się drukują. We względzie rozrachunku pisałem i powtarzam że zawodu nie będzie. Czekam na książeczki *Istoria sena istatima*¹. W tem tylko nie dobrze że *Zine* dotąd powłórnice się nie drukuje². Miałem zamiar nie pokazywać ludowi Historijki, poki nie nasyć broszurą *Zine*, o to dla tego ażeby wielością od razu nie zrazić. Jakkolwiek bądź W. Pan powinien postarać się o papier i wydrukować nie mniej 15.000 bo nie wątpliwa rzecz że lud zna y rozbierze. Na jedną parafią blisko tysiąca potrzebuja — coż dzis wijdzie na parafii 220? Z miejsca swego nie mogę sam zajmować się wyprzedają książek dla mych dycezanów potrzebnych, ztąd też upoważniłem do tej pracy JKs. Raczkowskiego³ professorza mojego seminarjum. Po otrzymaniu pisma Pańskiego wezwalem do siebie rzeczzonego kapłana i ułożyliśmy ażeby odtąd brać książki żmudzkie już nie od żydów⁴, lecz od W^o Pana. Mam przeto nadzieję że się bliżej pokumamy.

Czy by się nie zdało W. Panu, zalożyć z professyi księgarnią w Worniach⁵. Słyszałem że Pan Wolf typograf Peterburski o tem myśli, a my wolelibysmy W. Pana. Nawet nie szkodziłoby i drukarnią u nas zalożyć, jesliby tylko zwierzchność cywilna dozwoliła. Można u nas w rok zbyć książek za 40000 rs. Wszakże taki ruch pieniężny wart jest projektu. Zostawuje tę rzecz uwadze Wielmożnego Pana którego szczerze cenię i považam zawsze życzliwy sluga

M. Wornie, 1852 r. Listop. 30 d.

Maciej Biskup

⁵ Gieczyś K., Bractwa trzeźwości w diecezji Żmudzkiej w latach 1858—1864. Wilno, 1935, s. 44.

Dauggalio Pono Geradari!

Maloningo Pono mielą laišką gavau. Esu patenkintas, kad mūsų ke-
verzonės spausdinamos. Dėl atsiskaitymo rašiau ir kartoju, kad nuostolio
nebus. Laukiu knygutės „*Istoria sena istatima*“¹. Tas tik negerai, kad
„*Zine*“ iki šiol pakartotinai nespausdinama². Maniau nerodyti žmonėms
„Istorijėlių“, kol nepasotinsiu brošiūra „*Zine*“, o tai todėl, kad daugybe
iš karto nenugąsdinčiau. Kaip nors turite D. Pono pasirūpinti popieriaus
ir išspausdinti ne mažiau, kaip 15 000, nes neabejotina, kad žmonės žino
ir išgraibstys. Vienai parapijai beveik tūkstanties reikia,— kiek šiandien
išeis 220 parapijų? Dėl savo padėties negaliu pats imtis pardavinėti
knygas, reikalingas mano diecezijos žmonėms, todėl įgaliojau tam darbui
gerb. kunigą Račkauskį³, mano seminarijos profesorių. Gavęs Pono laišką,
pakviečiau pas save minėtąjį kunigą ir susitarėme nuo dabar imti
žemaitiškas knygas ne iš žydų⁴, bet iš D. Pono. Todėl turiu viltį, kad ar-
čiau susikūmuosime.

Ar nepavyktų D. Ponui įsteigti pagal profesiją knygyną Varniuose⁵.
Girdėjau, kad ponas Volfas, Peterburgo spaustuvininkas, apie tai galvoja,
o mes labiau norėtume D. Pono. Netgi nekenktų ir spaustuvę pas mus
įsteigus, jeigu tik civilinė valdžia leistų. Galima pas mus per metus iš-
parduoti knygų už 40 000 sid. rb. Tokia juk pinigų apyvarta verta šio
projekto.

Palieku tą reikalą dėmesiui Dauggalio Pono, kurį nuoširdžiai vertinu
ir gerbiu visuomet nuolankus tarnas

Varniai, 1852 m. lapkričio 30 d.

Vyskupas Motiejus

L a i š k a s g a u t a s 1852.XII.4, a t s a k y t a 1853.I.6—7.

¹ „Istorije szwenta Senoje Istatima“ spausdinti cenzūra leido 1852.IX.19. Tais pačiais metais ji buvo išleista J. Zavadzčio spaustuvėje 10 000 egz. tiražu (V. Biržiška, Lietuvių bibliografija (toliau — BLB), d. II, Kaunas, 1926, p. 219).

² Vilniaus cenzorius P. Kukolnikas 1852.XI.22 leido perspausdinti, t. y. spausdinti antrą tais metais išėjusios M. Valančiaus knygutės „Žine kajp rejik atlikti spawiednę isz wisa amžiaus“ laidą. A. Zavadzki, matyt, apie tai Valančiui dar nebuvo pranešęs. Šios knygutės antra laida buvo išleista tais pačiais — 1852 metais. V. Biržiška nenurodo, koks buvo antros laidos tiražas (BLB, II, p. 219;— Aleksandrynas (toliau — BA), t. III, Čikaga, 1965, p. 98). M. Valančius A. Zavadzki prašo išspausdinti antrą laidą 15 000 egz.

³ Jeronimas Kiprijonas Račkauskis (1825—1889), dėstydamas Varnių seminarijoje, kurį laiką buvo ir jos bibliotekos bibliotekininku, aprūpindavo kunigus ir seminarijos auklėtinius iš Zavadzčio gaunamomis knygomis (BA, t. III, p. 331—332).

⁴ Čia M. Valančius turi galvoje Vilniaus žydų tautybės spaustuvių savininkus.

⁵ V. Biržiška, remdamasis J. Račkauskiu 1853.I.17 laišku Zavadzkiui, mano, kad Zavadzčio knygyno filialo Varniuose įsteigimo iniciatoriumi buvęs J. Račkauskis (BA, t. III, p. 331, 335). Sis M. Valančiaus kreipinys rodo, kad iniciatyva priklausė jam. Knygynas Varniuose buvo atidarytas 1853.VI.

II

1853.IV.10

Wielmożny Mości Dobrodzieju!

Książeczkę Istorija Senoje istatima stosownie do życzenia Pańskiego poprawioną, przy niniejszem odsyłając, powtarzam moje prośbę o wydrukowanie potrzebnej liczby exemplarzy i zostaje z prawdziwym szacunkiem

Wielmożnego Pana Dobrodzieja życzliwym sługą

M. Wornie, 1853 r. Kwiet. 10 d.

Maciej Wołonczewski Biskup

Dauggali Pone Geradari!

Pataisytą pagal Pono pageidavimą knyguotę „Istorija Senoje Istatima“ su šiuo siųsdamas, kartoju savo prašymą išspausdinti reikalingą egzempliorių skaičių ir pasilieku su tikra pagarba

Dauggalio Pono Geradarijo nuolankus tarnas

Vyskupas Motiejus Volončevskis

Varniai,

1853 m. balandžio 10 d.

L a i š k a s g a u t a s 1853.IV.16, a t s a k y t a 1853.IV.19.

III

1853.V.20

Wielmożny Mości Dobrodzieju!

Przy niniejszem posyłam rękopis którego tytuł **Katekizma kataliku**¹. Jest to ten sam katechizm na litewski język przetłumaczony, który Pan Dobr. przeszłego roku wydrukował po polsku. Noty tylko zostały odrzucone.

Katekizma kataliku chcę mieć 10.000 exemplarzy; chodzi tylko ażeby W. Pan o ile tylko można nie wysoką naznaczył cenę; bo dziełko przeznaczone nie dla Żmudzi lecz dla Litwy, a litewski lud i biedny i nie przywykł do czytania książek. Jak przeło na tym handlu wyjdę, nie wiadomo.

Lubo to dziełko drukować się będzie moim kosztem z tem wszystkiem nie bronię W^u Panu wydrukować i więcej na swoją rachubę. Jak mi się zdaje, pożyteczne byłoby i dla Litwinów mieszkających w powiecie Trockim. Wypadałoby W. Panu pomówić z kim należy. A ktoż zgadnie może i dla mnie będzie potrzeba więcej jak 10.000 exemplarzy, z tem wszystkiem dopiero proszę ażeby raczył wyliczyć wiele kosztować będzie odbicie rzeczony liczbey exemplarzy i mnie zakomunikować.

Po wydrukowaniu, będzie łaskaw swoim kosztem całą edycją do Worn nadesłać, resztę zaś egzemplarzy sprzedawać z wolnej ręki. Czekać będzie rezolucyi.

Koncząc me pismo powtarzam moje prosbę o naznaczenie malej ceny za edycją i wyznaję że jestem z pełnym szacunkiem

Wielmożnego Pana Dobrodzieja życzliwym sługą

M. Wornie, 1853 r. Maja 2 d.

Maciej Biskup

Dauggali Pone Geradari!

Su šiuo siunčiu rankraštį, kurio antraštė „**Katekizma katalikų**“¹. Tai yra tas pats katekizmas, išverstas į lietuvių kalbą, kurį Ponas pernai išspausdinai lenkiškai. Tik gaidos buvo išmestos.

„Katekizma katalikų“ noriu turėti 10 000 egzempliorių, svarbu tiktai, kad D. Ponas kiek tik galima neaukštą nustatytum kainą, nes veikalėlis skiriamas ne žemaičiams, bet Lietuvai, o Lietuvos liaudis ir neturtinga, ir nepratusi knygą skaityti. Todėl kaip išeis su šia prekyba,— nežinau.

Nors šis veikalėlis bus spausdinamas mano lėšomis, prie viso to nedraudžiu D. Ponui spausti ir daugiau savo sąskaita. Kaip man atrodo, naudinga būtų tai ir lietuviams, gyvenantiems Trakų pavieta. Tektų D. Ponui pakalbėti [apie tai.— A. T.] su kuo reikia. O kas įspės, gal ir man reikės daugiau kaip 10 000 egzempliorių. Todėl dabar prašau, kad teiktumėtės apskaičiuoti, kiek kaštuos minėto egzempliorių kiekio spausdinimas, ir man pranešti.

Išspausdinus, būkite malonus savo lėšomis visą laidą išsiųsti į Varnius, o likusius egzempliorius pardavinėkite laisvai. Lauksiu atsakymo.

Baigdamas laišką, kartoju savo prašymą, kad nustatytumėte laidai nedidelę kainą ir prisipažįstu, kad esu pilnas pagarbos.

Dauggalio Pono Geradario nuolankus tarnas

Varniai, 1853 m. gegužės 2 d.

Vyskupas Motiejus

L a i š k a s g a u t a s 1853.V.7, a t s a k y t a 1853.VI.2.

¹ „Katekizma Katalikų lankiskaj parasze ir iszspausdino 1852 metosi kunegas Jozapas Zelwowiec, o dabar lietuwiszkaj iszgulde kunegas Jozapas Zaniewicz“ išėjo Vilniuje 1854 metais. M. Valančiaus nurodymu J. Zenevičius (apie 1797—1858) šią knygą iš lenkų k. išvertė lietuviškai (ne žemaitiškai), nes, kaip matyti iš šio laiško, ji buvo numatyta platinti Aukštaitijoje ir net Dzūkijoje (Trakų pavieta). Cenzorius spausti leido 1853.XI.19 (BLB, d. II, p. 228), tačiau viso tiražo (10 000 egz.) išspausdinimas ir išsiuntimas užsitęsė, ką patvirtina 1854.V.4 M. Valančiaus laiškas A. Zavadzkiui, kuriame jis nusiskundžia tegavęs 3689 egz., o kiti — nežinąs kur pradingę.

1853.VI.16

Wielmożny Mości Dobrodzieju!

Za 10.000 egzemplarzy **Katakizma Kataliku** wydrukowanych przez W. Pana na takim popierze jak Istoria senoje istatima zaplaće 326 r. i kop. 90 sr. O dwie tylko rzeczy prosze a) ażeby rychło się drukowało i b) żeby sprowadzenie do Worń nie mi nekosztowało. Księgarnia Wornieńska dotąd pustuje wszyscy się pytają co to znaczy że dotąd książek niema? ¹

Za katakizma pieniądze w swoim czasie na zapotrzebowanie opłać. Żywata Wieszpatis Jezaus ² przysłać W. Panu nie mogę, gdyż dawno oświadczyłem ten rękopis Typografowi Dworcowi; nie wypadało przede wszystkim na biskupa skłamać otwarcie i to jeszcze człowiekowi obcej wiary. Nadto lękałem się ażeby Dworzec od razu pozbawiony wszelkiej korzyści ze strony Żmudzi, nie stał się szkodliwym i W. Panu i mnie. Z tych to pobudek rzeczony rękopis został odesłany Dworcowi.

Srebro posłane za pośrednictwem Panny Jozefy otrzymałem. Po sto razy dziękuję W. Panu za czynny w tej rzeczy udział.

Zostaje ze wszelkim szacunkiem

M. Wornie, 1853. Czer. 16 d.

Maciej Biskup

Dauggali Pone Geradari!

Už 10 000 „**Katakizma kataliku**“ egzempliorių, išspausdintų D. Pono tokiam popieriui, kaip ir „Istoria senoje istatima“ sumokėsiu 326 rb ir 90 kapeikų sidabru.

Dviejų tik dalykų prašau: a) kad greitai atspausdintų ir b) kad persiuntimas jų į Varnius man nieko nekaštuotų.

Varnių knygynas iki šiol tuščias, visi klausinėja, ką tai reiškia, kad iki šiol nėra knygų? ¹

Už „Katakizmą“ pinigų pareikalavus laiku apmokėsiu. „Žywas Wieszpatis Jezaus“ ² atsiųsti D. Ponui negaliu, nes seniai pats asmeniškai esu pažadėjęs šį rankraštį spaustuvininkui Dvorcui, netiktų todėl vyskupui meluoti atvirai ir tai dar kitos tikybos žmogui.

Be to, dar bijojau, kad Dvorcas, iš karto netekęs bet kokio pelno iš Žemaitijos, nepakenktų ir D. Ponui, ir man.

Dėl tų priežasčių minėtasis rankraštis buvo nusiųstas Dvorcui.

Sidabrą, atsiųstą man, tarpininkaujant panelei Juzefai, gavau. Simtus kartų dėkoju D. Ponui už veiklą šiame reikale dalyvavimą.

Pasilieku su didžia pagarba Vyskupas Motiejus
Varniai, 1853 m. birželio 16 d.

Laiškas gautas 1853.VI.21, atsakyta 1853.VI.21.

¹ Tuo metu Varniuose jau buvo Zavadzio knygyno filialas. Tuo tarpu V. Biržiška (BA, t. III, p. 88) nurodo, kad jis buvęs atidarytas 1853 m. liepos mėn.

¹ M. Wołonczewski, Żywota Jezusa Chrystusa Wieszczącego, Wilniuje, 1853 m.

V

1853.IX.30

Wielmożny Mości Dobrodzieju!

Zaden z księgarzy Wileńskich nie ma zapasu stacyi czyli przewodnika do obchodzenia stacyi; z tego powodu spieszę z przesłaniem obecnego rękopisu i proszę o wydrukowanie własnym kosztem kilku tysięcy egzemplarzy. Lud dawno ich się dopomina, cieszę się że będziemy mogli zaradzić tej potrzebie. Zostaję zawsze z jednostajnym szacunkiem i zasylam dla całego domu W. Pana pasterskie błogosławieństwo

M. Wornie, 1853 r. Wrześ. 30 d.

Maciej Biskup

Dauggali Pone Geradari!

Nė vienas iš Vilniaus knyginių neturi stacijų arba stacijoms vaikščioti vadovo atsargos; dėl to skubu pasiųsti šį rankraštį ir prašau jį išspausdinti savo lėšomis keliais tūkstančiais egzempliorių. Žmonės seniai jų prašo, džiaugiuos, kad galėsime patenkinti jų norą. Pasilieku visuomet su vienoda pagarba ir siunčiu D. Pono visam namui ganytojišką palaiminimą

Varniai, 1853 m. rugsėjo 30 d.

Vyskupas Motiejus

VI

1853.XI.18

Wielmożny Mości Dobrodzieju!

Przy niniejszem posyłam dziełko niegdyś przez sławnej pobożności Ks. Gojlewicza sporządzone i proszę o przedrukowanie. Książeczki tej często lud się dopomina, lecz nie ma gdzie kupić; gdyż pierwsza edycja dawno rozkupiona.

Czekami i czekami nowości literatury żmudzkiej. Jestem z dawnym szacunkiem i zasylam całemu domowi W. Pana pasterskie błogosławieństwo zawsze zyczliwy służą

M. Wornie, 1853 r. Listop. 18 d.

Maciej Wołonczewski Biskup

Dauggali Pone Geradari!

Šiuo siuoniu garsaus dievotumo kunigo Gailevičiaus seniau paruoštą veikalėlį ir prašau perspausdinti. Šios knygutės žmonės dažnai pageidauja, bet nėra kur nusipirkti, nes pirmoji laida jau seniai išpirkta.

Laukiam ir laukiam žemaičių literatūros naujienų. Esu senos pagarbos Tamstai ir siuoniu D. Pono namams ganytojišką palaiminimą, visuomet nuolankus tarnas

Varniai, 1853 m. lapkričio 18 d.

Vyskupas Motiejus Volončevskis

L a i š k a s g a u t a s 1853.XI.27, a t s a k y t a 1853.XI.28.

VII

1854.V.4

Wielmożny Mości Dobrodzieju!

Czekam i zbyt dawno czekam katekizmu Ks. Żelwowicza. Niecierpliwosc moja jest sluszna, bom ze swojej strony wszystko uczynil co należalo. Dotąd otrzymałem tylko 3.689 egzemplarzy. Gdzie reszta zaginęła i sam P. Szmydhausen nie wie; za tem bądź łaskaw odesłać mnie pieniądze; bo się spodziewam że process z żydami W. Pan nie rychło ukonczy. Zostaję z prawdziwym szacunkiem

Dano w Worniach

Wielmożnego Pana Dobrodzieja życzliwym sługą

1854 r. Maja 4 d.

Maciej Wołoncewski Biskup

P. S. Ze wszech stron proszą o Hystoryą starego przymierza: szkoda że W. Pan nie chce przedrukować.

Dauggali Pone Geradari!

Laukiu ir labai seniai laukiu kun. Želvavičiaus katekizmo. Teisėtas man nekantrumas, nes iš savo pusės viską padariau, kas reikėjo. Iki šiol gavau tik 3689 egzempliorius. Kur likusieji dingo ir pats p. Šmidhauzenas nežino, todėl būk malonus atsiųsti man pinigų, nes manau, kad būtų su žydais D. Ponas negreit pabaigsi.

Pasilieku su tikra pagarba Daug. Pono Geradariui nuolankus tarnas

Vyskupas Motiejus Volončevskis

PS. Iš visų pusių prašo „Senojo istatimo istorijos“, gaila, kad D. Ponas nenorite jos perspausdinti.

Varniai, 1854 m. gegužės 4 d.

A t s a k y t a 1854.V.11

VIII

1854.V.22

Wielmożny Mości Dobrodzieju!

Spieszę z odpowiedzią na mile pismo W. Pana; bo widzę że uprzednia korespondencya moja nabawiła W. Pana kłopotu.

Otóż pożądane książki już zostały złokowane w domie moim. Niedostaje jedynastu exemplarzy, lecz o te policzymy się z Panem Schmidhauzenem. Przywiązanie moje do osoby W. Pana bynajmniej się niezmniejszło; bo skoro kontrakt i ze strony W. Pana przyszedł do skutku, już niemam do Niego żadnej pretensyi. Gdyż pisałem nie powadowany namiętnością gniewu lecz wsparty na sprawiedliwości proszę z tego boku zupełnie być spokojnym.

Skończyłam Żywoty Świętych¹, będzie to broszura taka jak Historya Starego testamentu. Oddam ją W. Panu bez wszelkiej zapłaty ułożę się tylko z P. Schmidhauzenem o cenę. Za małą ceną dla tego gardluję ażeby pismo więcej się upowszechniło. Sądzę że i po niskiej cenie kiedy wiele się przeda exemplarzy, ten sam byc może zarobek, a korzyść duchowna nierównie jest większą.

Pan Dowkont przygotował rękopis nakształt Robinsona². Zasyłam pasterskie błogosławieństwo dla całego domu W. Pana zostając z dawnym szacunkiem życzliwym sługą.

M. Wornie,

Maciej Wołonczewski Biskup

1854 r. Maja 22 d.

Dauggali Pone Geradari!

Skubu atsakyti j malonų D. Pono laišką, nes matau, kad ankstesnioji mano korespondencija padarė D. Ponui rūpescio.

Tos pageidaujamos knygos jau tapo sukrautos mano namuose. Trūksta vienuolikos egzempliorių, bet dėl tų pasiskaičiuosime su ponu Šmidhauzenu.

Prisirišimas mano prie D. Pono asmens nėra kiek nesumažėjo; kadangi D. Ponas iš savo pusės kontraktą įvykdė, tai nebeturiu jokių pretensijų. Kad rašiau vadovaudamasis ne pykčio aistra, o remdamasis teisingumu, prašau dėl to būti visiškai ramiu.

Baigiau „Žiwataj szwėtuju“¹. Tai bus tokia brošiūra, kaip „Istorije se-noje istatimo“. Atiduosiu ją D. Ponui be jokio atlyginimo. Susitarsiu tik su p. Šmidhauzenu dėl kainos. Maža kaina rūpinuosiu todėl, kad raštas plačiau paplistų. Manau, kad ir žemesnė kaina, jei daug bus išsparduota egzempliorių, uždarbis gali būti tas pats, o dvasinė nauda — nepalyginamai didesnė.

Ponas Daukantas paruošė rankraštį, sekdamas Robinzonu².

Siūnciu ganytojišką palaiminimą visiems D. Pono namams, pasilikdamas su sena pagarba nuolankus tarnas

Vyskupas Motiejus Volončevskis

Varniai, 1854 m. gegužės 22 d.

L a i š k a s g a u t a s 1854.VI.1.

¹ M. Valančiaus knygą „Žiwataj szwetyju tu Kuriu wardajs Žemajecej už wis gieb wadinties“ išleido savo lėšomis Zavadzkiis 1858 m.

² Cia, matyt, minimas S. Daukanto knygclės „Palągos Petris“, išėjusios 1857 metais, rankraštis.

IX

1855.III.4

Wielmożny Mości Dobrodzieju!

P. Dowkont jako człowiek stary i przytem literat stetryczal tak, że nieraz w życiu prywatnem zapędy jego muszę moderować. W demonstracyi rzeczy jakiej, lubi przesadzać. Domagając się **Istoria senoje** w obecności P. Kobylinskiego, nadużył imiania mego, bo niedalem mu żadnego poruczenia. I kiedy po otrzymaniu listu W. Pana zacząłem mu wymawiać, odpowiedział że to uczynił dla nadania żądaniu większej wagi. Lecz cóż robić, któż bez wady. Żkąd inąd bardzo jest dobry człowiek i do nauci przywiązany. Trzeba mu prosto darować. Z żydami P. Dowkont więcej interesu mieć niechce; bo Dworzec przez domaganie się pieniędzy za niewyprzedane jeszcze exemplarze Żywota p. Jezusa ¹, nader mu się naprzykrzył. A ja dawno to przewidując, rzekłem się całkowicie i kłopotow i dochodów z tego dziełka. Nowej edycyi tegoż pisma zporządzać całkowicie nie życzę, gdyż do 7000 exemplarzy jest jeszcze nieprzedanych a wszystkie plebanie zarzucone.

Kontent jestem że się pomnażają książeczki żmudzkie; że się drukuje Istoria senoje istatima. W rzeczy samej na różne strony jej potrzebują. Bynajmniej tego niechęć ażeby W. Pan pracując znami w rozpostrzesianiu znajomości wiary, tracił i bankrutował. Gdyż W. Pan z tego żyje. Można będzie предаwać to pisemko i po kopiejek 10, ale bardzo byłoby dobrze gdyby było oprawione choć w tekturkę.

Żywoty SS. przysłałbym i zapewne niekto inny lecz W. Pan drukować będzie, tylko bieda z cenzurą — pokassuje rzeczy czysto katolickie.

Za pmięc o dniu imienia mego i za życzenia z tego powodu mnie złożone bardzo dziękuję.

Zawsze zprawdziwym szacunkiem Wielmożnego Pana Dobrodzieja życzliwy sługa

M. Wornie, 1855 r. Marca 4.

Maciej Wolonczewski Biskup

Dauggali Pone Geradari!

P. Daukantas, būdamas žmogus senas ir, be to, literatas, pasidarė toks keistas, kad ne kartą jo privataus gyvenimo įpročius turiu suvaldyti. Įrodinėdamas kokį reikalą, mėgsta perdėti. Reikalaudamas „Istorije senoje“, p. Kobilinskio akivaizdoje piktam panaudojo mano vardą, nes nebuvau jam davęs jokio pavedimo. Ir kai gavęs D. Pono laišką, ėmiau jam prikašioti, atsakė, kad tai padaręs, norėdamas reikalavimui suteikti didesnės reikšmės. Bet ką padarysi, kas gi be ydos. Šiaip žmogus labai geras ir prie mokslo prisirišęs, todėl reikia jam dovanoti. Su žydais p. Daukantas daugiau reikalų nenori turėti, nes Dvorcas, reikalaudamas pinigų už dar neišsparduosius „Žiwasas Jezaus...“¹ egzempliorius, per daug jam įkyrėjo. O aš, seniai tai numatydamas, atsižadėjau visiškai ir rūpesčių, ir pelno iš to veikalo. Paruošti naują to darbo laidą stačiai nenoriu, kadangi dar yra apie 7000 egzempliorių neparduota, o visos klebonijos užverstos.

Esu patenkintas, kad gausėja žemaitiškų knygelių, kad spausdinama „Istorije senoje istatima“. Iš tikrųjų iš visų pusių jos reikalauja. Anaipol nenoriu, kad D. Ponas, padėdamas mums tikėjimo tiesas išplatinti, turėtų nuostolių ir bankrutuotum. Ypač, kad D. Ponas iš to gyveni. Tas rašinėlis galima bus pardavinėti ir po 10 kapeikų, bet būtų labai gerai, kad būtų aptaisytas nors kartonu.

„Žiwataj szwętuju“ atsiųsčiau ir tikriausiai ne kas nors kitas, o D. Ponas spausdinsi, tik vargas su cenzūra — išbrauks grynai katalikiškus dalykus.

Už prisiminimą manęs vardinių proga ir už linkėjimus man labai dėkoju.

Visuomet su tikra pagarba Dauggalio Pono Geradarijo nuolankus tarnas
Varniai, 1855 m. kovo 4 d. Vyskupas Motiejus Volončevskis

L a i š k a s g a u t a s 1855.III.12, a t s a k y t a 1855.III.13.

¹ M. Wołonczewski, Żiwasas Jezaus Kristaus Wieszpates musu, Wilniuje, 1853.

X

1858.XII.8

Wielmożny Mości Dobrodzieju!¹

Otrzymaliśmy przecież kłopotliwą broszurę Blajwistes² ale tak wydrukowaną że jej i w świat puścić nie można. Widać że W. Pan żadnego korektora podczas drukowania książek żmudzkich nieużywa.

Jeżeli kłopoty miną i broszurę przedawać dozwolą, życzyłbym przy przedrukowaniu wypuścić cały artykuł jeden, który tu przekresliłem. Przychodzili do mnie ludzie skarżąc się na to, że się im przedają kantyczki

całkowicie niezapierzone, których i rozumieć nie mogą. Zapotrzebowalem egzemplarza i przekonałem się że prawie wiersza niema bez mylek. Jest to książka całkowicie w druku popsuta. Prosiłbym przeto ażeby był łaskaw postarać się o egzemplarz stary edycyi JKs. Wilmika i przedrukować do słowa. Korektę gotów jestem sam utrzymywać jeśliby arkuszy były przy-syłane do mnie.

Dauggali Pone Geradari!¹

Pagaliau gavome rūpesčio pridariusią brošiūrą „Blajwistes“², bet taip išspausdintą, kad jos ir į pasaulį išleisti negalima. Matyt, kad D. Ponas jokia korektoriaus, spausdindamas žemaitiškas knygas, nenaudoji.

Jeigu rūpesčiai pasibaigs ir brošiūrą leis pardavinėti, norėčiau perspausdinant išleisti visą vieną paragrafą, kurį čia išbraukiau. Buvo atėję pas mane žmonės, skųsdamiesi, kad jiems pardudamos Kantičkos visiškai netaisytos, kurių ir suprasti negali. Pareikalavau tokio egzemplioriaus ir įsitikinau, kad be klaidų beveik nėra nė eilutės. Tai yra knyga, visiškai sugadinta spausdinant. Todėl prašyčiau, kad Tamsta būtum malonus pasistengti gauti kunigo Vilmiko senosios laidos egzempliorių ir perspausdinti žodis į žodį. Korektūrą esu pasiryžęs pats skaityti, jeigu tik lankai būtų man atsiunčiami.

Pasilieku su įprasta pagarba ir atsidavimu Dauggalio Pono Geradari tarnas

Varniai, 1858 m. gruodžio 8 d.

Vyskupas Motiejus

Jeigu Kantičkos būtų perspausdinamos, parašyčiau ant viršelio, kad peržiūrėjau, tada žmonės patikėtų, kad yra geresnės už ankstyvesniasias.

L a i š k a s g a u t a s 1858.XII.11, a t s a k y t a 1859.I.2.

¹ Dalis šio laiško paskelbta K. Gieczy's, Bractwa trzeźwości w diecezji Zmudzkiej w latach 1858—1864, Wilno, 1935, s. 44.

² Čia turima galvoje M. Valančiaus knygelė „Apej Brostwą Blaiwistes arba nusitu-rieima“, Zavadzčio išleista 1858 m. jo paties lėšomis 40 000 egz. tiražu (oficialiai nu-rodyta 10 000 egz.). Administracija, įsikišus vyriausybei, šią knygelę uždraudė. Tačiau tuo metu jau 2500 egz. buvo išsiųsta Valančiui, ir jis, generalgubernatoriui pareikalavus pristatyti atgal į Vilniaus cenzūros komitetą, pranešė, kad jas jau išdalijęs (K. Gieczy's, Bractwa trzeźwości..., s. 38—43; BA, t. III, p. 99). 1859 m. šios knygelės pataisytas variantas vėl buvo išleistas Vilniuje, 1860 m. Klaipėdoje. 1861 m. Vilniuje vėl išėjo net du jos leidimai.

XI

1862.III.6

Wielmożny i Miły Adamie Dobrodzieju!

W sam czas otrzymałem nader grzeczne pismo W. Pana, z powodu dnia imienia mego napełnione bardzo dobrymi życzeniami. Cieszę się, że

i w odległej stronie są osoby szczerze mi sprzyjające, ale za to w domu szaro. Lec z drugiej strony i sama rozmaitość cieszy. Gdyby wszyscy wielbili, podniosłbym się w pychy. Przy rozmaitości zaś głosów utrzymuje się zawsze w mierze żmudzkiego wiejskiego pasterza. Jakby nie było pochlebne pismo zawsze się podobało; gdy tem czasem to upodobanie jest tylko objawem ukrytej pychy. Dziękuję W. Panu za grzeczność i przyrzekam wypłacić się wzajemnością przed protoplastą rodu ludzkiego, jeżeli tylko nie zapomnę, co staremu nie rzadko się zdarza.

Żmudzinowie gniewają się na W. Pana za wielką ilość myłek drukarskich. Umarł chwala Bogu ślepy X. Wizgird nie będzie już służyć za korektora. Tem czasem W. Pan postara się o sumiennego żmudzina. W rzeczy samej, nie chcą nawet pisać nasi, z powodu lycznych myłek.

W Worniach wszyscy zdrowi. Przyjm ponówne upewnienie o mym najszerszym szacunku, z którym zostaję

Nr. 602

M. Wornie, 1862 r. Marca 6

W. J. Pana Zawadzki Obywatel

kandydat Filozofii

Wielmożnego Pana Dobrodzieja

dobry sługa

Maciej Wołonczewski Biskup

Dauggali ir Mielas Adomai, Geradari!

Pačiu laiku gavau itin malonų D. Pono laišką mano vardinių progą, pilną labai gerų linkėjimų. Džiaugiuos, kad ir tolimoje šalyje yra žmonių, nuoširdžiai man prijauniančių, už tai namuose pilka. Bet iš kitos pusės ir pats tas įvairumas džiugina. Jeigu visi garbintų, išpuikčiau. Esant skirtingoms nuomonėms, visada išlieku Žemaičių kaimo ganytoju. Nors ir labai pataikūniškas, laiškas apskritai patiko; tuo tarpu toks patikimas reiškia tik slaptą puikybę. Dėkoju D. Ponui už mandagumą ir pasižadą atsilyginti tuo pačiu žmonių giminės pranokėjui, jeigu tik nepamiršiu, kas senam neretai pasitaiko.

Žemaičiai pyksta ant D. Pono už daugelį spaudos klaidų. Mirė, garbė Dieviui, aklasis kunigas Vizgirdas, nebeternaus jau korektorium. Tuo tarpu D. Ponas pasirūpinsi gauti sąžiningą žemaitį. Iš tikrųjų, mūsiškiai netgi rašyti nebenori dėl daugybės klaidų.

Varniuose visi sveiki. Priimk dar kartą užtikrinimą mano nuoširdžiausios pagarbos, su kuria lieku Dauggalio Pono Geradarijo geras tarnas

Vyskupas Motiejus Volončevskis

Nr. 602

Varniai, 1862 m. kovo 6 d.

Gerb. Ponui Zavadzkiui,

Piliečiui, filosofijos kandidatui

A t s a k y t a 1862.IV.12

1862.III.16

Wielmożny Mości Dobrodzieju!

Posyłam rękopis żmudzki, którego tytuł **Prade**¹. Jest to owoc mej pracy. Według swego zwyczaju daruję W. Panu pod temi warunkami: ażeby książeczka tu nie się przedawała i żeby wydrukować bez myłek. Odbić potrzeba znaczną ilość egzemplarzy, bo się spodziewam że kupią, jako książeczke ciekawą. Mówiąc właściwie jest to Historya kościelna czterech pierwszych wieków, dalej prowadzić nie stało mi oczu. Cenzurę przejść powinna, bo dzieje dawne żadnego nie mają związku z dzisiejszemi. Zawsze z prawdziwym szacunkiem

Nr. 802

M. Wornie, 1862 r. Marca 16

W. J. Pan Adam Zawadzki

Obywatel

Wielmożnego Pana Dobrodzieja

uprzejmy sługa

Maciej Wołonczewski Biskup

Dauggali Pone Geradari!

Siunčiu žemaitišką rankraštį, kurio pavadinimas **Prade**¹. Tai yra ma-
lo darbo vaisius. Pagal savo įprotį dovanoju Gerb. Tamstai su tokia są-
lyga, kad ta knygelė nebūtų pardavinėjama ir kad būtų išspausdinta be
klaidų. Išspausdinti reikia didelį skaičių egzempliorių, nes tikiausi, kad
pirks kaipio įdomią knygelę. Kitaip sakant, tai yra Bažnyčios istorija pir-
mųjų keturių amžių, toliau tęsti neleido akys. Cenzūrą turėtų praeiti, nes
senoji istorija neturi jokio ryšio su dabartimi.

Visada su tikra pagarba, Dauggalio Pono kuklus tarnas

Nr. 802

Vyskupas Motiejus Volončevskis

Varniai, 1862 m. kovo 16 d.

A t s a k y t a 1862.IV.12.

¹ M. Wołonczewskis, *Prade* ir išsiųptimas Katalikų tikeima, Wilniuje, 1862.
1968. *vasaris*

ПИСЬМА МОТЕЮСА ВАЛАНЧЮСА АДАМУ ЗАВАДСКОМУ

Антанас ТИЛА

Резюме

Публикуются 12 писем (1852—1862 гг.) епископа Жемайтин М. Валанчюса известному вильнюсскому типографу и издателю А. Завадскому. В письмах в основном идет речь об издании и распространении литовских книг и брошюр. Приводятся данные, которые помо-

гут уточнить количество тиража отдельных книг. Вместе с тем затронуто много других вопросов, важных для исследователей культуры: вопрос об учреждении в м. Варняй книжного магазина, усилия для устройства там типографии, отношения М. Валанчюса с С. Даукантасом, вопросы просвещения.

THE LETTERS OF M. VALANČIUS TO A. ZAVADSKY

ANTANAS TYLA

S u m m a r y

Twelve letters (1852—62) of M. Valančius, Bishop of Zemaitija (Samogitia), to A. Zavadsky, the known printer and publisher in Vilnius, are presented. The letters mainly deal with the publishing and distribution of Lithuanian books and pamphlets. Here are given new data which will help to specify each separate edition of different books printed. At the same time it touches upon a lot of problems which are very important to an investigator of Lithuanian culture; such as the problem of opening a book-store in Varniai, efforts of establishing a printing-house at the place, relations between M. Valančius and S. Daukantas, general problems of enlightenment, etc.